

Увейіг

Стефан

Магеллан.
Людина та її діяння
Амеріго,
або Як дійшло до
історичної помилки

Харків
«ФОЛІО»
2017

ВІД АВТОРА

Книжки народжуються з найрізноманітніших почуттів. Книжки пишуть у пориві натхнення чи з почуття вдячності, хоча духовну пристрасть ніяк не менше здатні розпалити досада, гнів, прикрощі. Іноді до творчості спонукає цікавість, психологічна потреба під час писання самому розібратися в людях та подіях. Але й мотиви сумнівного роду: честолюбство, корисливість, самомилювання досить часто спричиняються до творення; тому автор, власне кажучи, щоразу мав би усвідомлювати, які почуття, який особистий потяг змусили його вибрати свій сюжет. Щодо цієї книжки, то її внутрішній мотив для мене цілком очевидний. Вона виникла з дещо незвичного, але вельми настирливого почуття — сорому.

А було це так. Минулого року мені нарешті трапилося довгождана нагода поїхати до Південної Америки. Я знав, що в Бразилії на мене чекають найдивовижніші місця на землі, а в Аргентині — ні з чим незрівнянна зустріч із побратимами по духу. Вже сама думка про це робила поїздку чудесною, а дорогою до цього додалося й інше, що може бути приємним: спокійне море, повний відпочинок на швидкісному й місткому судні, відчуженість від усіх обов'язків та щоденних турбот. Я вповні насолоджувався райськими днями цієї подорожі. Та раптом, на сьомий чи восьмий день, я піймав себе на тому, що в мою душу закралося почуття якоїсь

досадливої нетерплячки. Одне і те ж блакитне небо, одна і та ж непорушна морська гладінь! У ту хвилину раптового нетерпіння мені здалося, що години подорожі спливають як ніколи повільно. У глибині душі мені хотілося, щоб подорож якнайшвидше закінчилася, я радів, що стрілка годинника щодня невтомно рухається вперед. Лінива, млява насолода нічим якось несподівано почала гнітити мене. Одні й ті ж обличчя тих самих людей навівали нудьгу, одноманітність життя на борту корабля дратувала нерви саме своїм розміреним супокоем. Тільки б уперед, уперед, тільки б швидше, швидше! Нараз цей чудесний, затишний, комфортабельний лайнер видався мені не таким швидким, як того хотілося б.

Мабуть, мені потрібна була якась мить, щоб усвідомити свою нетерплячку, і мені відразу стало соромно. «Ти ж їдеш, — сердито сказав я собі, — на одному з найбезпечніших суден, здійснюєш чи не найпрекраснішу подорож, до твоїх послуг будь-які розкоші. Якщо увечері у твоїй каюті надто прохолодно, варто тобі лише двома пальцями повернути ручку регулятора — і повітря нагріється. Дошкуляє полуденне сонце екватора — не біда, поруч з тобою знаходиться приміщення з охолоджувальними вентиляторами, а трохи далі на тебе чекає плавальний басейн. За обіднім столом у цьому найвишуканішому з усіх готелей ти можеш замовити собі будь-яку страву, будь-який напій — все з'явиться, наче за помахом чарівної палички, мовби принесене небесними ангелами, до того ж у достатній кількості. Можеш побути на самоті і почитати книжку, можеш, скільки душі забагнеться, розважитися іграми, музикою чи спілкуватися з товариством. Маєш усі зручності, і безпека твоя гарантована. Ти знаєш, куди їдеш, знаєш із точністю до години час прибуття і знаєш, що на тебе чекає тепла зустріч. Так само й у Лондоні, Парижі, Буенос-Айресі та Нью-Йорку

щогодини знають, у якій саме точці світу знаходиться твоє судно. І варто тобі лише піднятися по східцях, якихось двадцять сходинок, як слухняна іскра бездротового телеграфного зв'язку негайно вилетить з апарату і понесе твоє запитання, твоє вітання в будь-який куточок земної кулі, а за годину ти уже матимеш відповідь з будь-якої точки світу. Згадай-бо, нетерплячий, ненаситний чоловіче, як то було колись! Порівняй хоч на хвилину цю подорож з мандрями минулого, насамперед з першими мандрівками тих сміливців, котрі відкрили ці безкраї моря-океани, відкрили світ для нас, і нехай тобі стане соромно! Спробуй собі уявити, як вони у давнину на крихітних рибальських вітрильниках вирушали у невідомість, не знаючи дороги, загубившись у неосяжних просторах, де на них увесь час чигала небезпека, віддані на поталу примхам погоди й приречені на муки. Морок ночі, єдине питво — тепла й затхла вода з бочок або ж зібрана дощова, єдина їжа — зачерствілі сухарі й солоне прогіркле сало, а часто навіть цілі дні без цього убогого харчу. Ні постелі, ні кімнатки для відпочинку, пекельна спека, немилосердна холоднеча, до того ж усвідомлення повної самотності й безвиході серед цієї безжалісної морської пустелі. Дома ж місяцями, роками не знали, де вони і що з ними, та й самі вони не знали, куди пливуть. Незгоди супроводжували їх повсякчас, тисячолика смерть переслідувала їх на воді й на суші, щомиті загрожувала їм зустріч з розбійниками, з грізною стихією; місяцями, роками, безперестанку їхні злиденні, вутлі суденця були огорнуті страхітливою порожнечою й самотністю. Ніхто — і вони це добре знали — не зможе прийти їм на допомогу, жодне вітрило — і вони це знали — не зустрінеться їм за довгі, довгі місяці плавання в цих неторованих водах, ніхто не зможе порятувати їх в біді, в час небезпеки, ніхто не принесе звістку про їхню

смерть, їхню загибель». Ось такі думки про перші подорожі конкістадорів морів обсіли мою голову, і я відчув жагучий сором за свою нетерплячість.

Оте почуття, щойно з'явившись, уже не полишало мене впродовж усієї подорожі, думка про безіменних героїв ні на мить не давала мені спокою. В мене з'явилося бажання більше довідатися про тих, хто першим відважився на боротьбу зі стихією, прочитати про перші плавання по непізнаних океанах ті оповіді, які так хвилювали мене ще в юності. Тож я заглянув до суднової бібліотеки і вибрав собі навмання кілька томів. З усіх постатей мореплавців і описів плавань найбільше враження справив на мене подвиг людини, котра, як мені видається, здійснила неймовірне в історії пізнання земних просторів. Я маю на увазі Фернана Магеллана, того, хто з п'ятьма утлими рибальськими вітрильниками вирушив із Севільї, щоб обігнути земну кулю. Чи не найдивовижніша одіссея в історії людства — це плавання двохсот шістдесяти п'яти відважних моряків, з яких повернулися лише вісімнадцять, хоч і на напіврозбитому судні, зате з прапором великої перемоги на щоглі. В тих книжках про нього розповідалося небагато, принаймні мені цього було замало. Тож, повернувшись додому, я продовжував читати і дошукуватись нових відомостей, дивуючись, як мало та й скільки непевного було досі сказано про це героїчне діяння. І, як це не раз бувало раніше, я збагнув, що найкращою можливістю пояснити самому собі непоясненне буде взятися за перо й описати усе. Так з'явилася ця книжка — правду кажучи, й на мій власний подив. Бо, намагаючись якомога правдивіше зобразити цю другу одіссею за всіма доступними мені документами, я весь час мав якесь дивне почуття, ніби оповідаю щось небувале, одне з найбільших марень, одну з найсвятеніших легенд людства. Та немає нічого прекраснішого

за правду, що видається неправдоподібною! У великих подвигах людства, саме через те, що вони так високо здійснюються над пересічними земними ділами, завше криється щось незбагненне; та саме в цьому незбагненному людство знову й знову черпає віру в себе.

1937

Ім'я людини, котра здійснила перше кругосвітнє плавання, увійшло в історію не менш як у чотирьох-п'яти варіантах. У португальських історичних документах великий мореплавець згадується то як Фернан Магальянш, то як Фернан Магел'янш. Сам же він, перейшовши на службу до іспанського короля, підписував документи Магальянес або ж Магел'янес, а картографи подавали іспанський варіант відповідно до латини — Магелланус. Тож, коли переді мною постало питання вибору одного імені для цієї книжки, я віддав перевагу латинському, давно вживаному в усьому світі варіанту — Магеллан, за аналогією з Колумбом (Columbus), якого ми також не звемо Христофором Коломбо чи Христобалом Колоном. Габсбурзький монарх, який сприяв спорядженню експедиції Магеллана, теж виступає під своїм відомішим іменем — Карл П'ятий, хоча він на час початку експедиції був відомий лише як Карлос Перший, король Іспанії, і ще не був увінчаний короною німецького імператора.

NAVIGARE NECESSE EST¹

Спочатку були прянощі. З тих пір, як римляни під час своїх подорожей і воєн уперше добрали смаку в гострих, ядучих і п'янокх східних приправах, Захід уже не може та й не хоче обходитися і на кухні, й у погребі без

¹ Плавати по морю необхідно (лат.).